

Handläggare: Marita Åkersten
Telefon: 08-508 36 215

Till
Äldrenämnden
den 9 juni 2009

Äldre med psykiska funktionshinder - en kartläggning 2008

Äldreförvaltningens förslag till beslut

1. Äldrenämnden godkänner rapporten
2. Äldrenämnden överlämnar rapporten till stadsdelsnämnderna som ett underlag i arbetet med att utveckla stödinsatserna för äldre med psykiska funktionshinder

Gunnel Rohlin
Direktör

Raili Karlsson
Avdelningschef

Sammanfattning

På uppdrag av äldreförvaltningen har Stockholms stad utrednings- och statistikkontor (USK) tillsammans med Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum genomfört kartläggningen av äldreomsorgstagare med psykiska funktionshinder. Trots att kartläggningen sannolikt inte omfattar det totala antalet äldre med psykiska funktionshinder inom äldreomsorgen ger rapporten ändå en bra bild av vilka behov som finns och inte minst, vilka områden som behöver utvecklas. Med utgångspunkt från detta har Äldreförvaltningen i samarbete med socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen påbörjat ett arbete för att stödja stadsdelsförvaltningarna i deras utvecklingsarbete.

Bakgrund

Inför psykiatrireformens genomförande 1995 var ca hälften av alla vårdplatser inom den slutna psykiatriska vården belagda av personer som var 65 år och äldre. I

de uppföljningar som gjordes av psykiatrireformen konstaterades att en mycket liten del av de som hade kontakt med psykiatrin eller socialtjänsten var 65 år och äldre. Ingen närmare analys gjordes dock av var dessa personer tagit vägen och vilka stödinsatser de fick. Socialstyrelsen konstaterade dock i sin slutrapport av psykiatrireformen ”Psykiatrireformen: Välfärd och valfrihet?”, 1999, att detta var en målgrupp som behövde följas upp närmare i framtiden.

2007 skrev Äldrecentrum rapporten ”En osynlig grupp – boendestöd för äldre med psykiska funktionshinder”(2007:12). Rapporten ingick i ett projekt inom ramen för kansliet för Nationell psykiatrisamordning. Även i denna rapport konstaterades att det saknas i det närmaste helt kunskap om i vilken utsträckning äldre med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning får omsorg av den kommunala äldreomsorgen och i särskilt boende.

I Stockholms stad har stadsdelsnämnderna valt att organisera stödet till äldre med psykiska funktionshinder på olika sätt. I vissa stadsdelsnämnder finns särskilda hemtjänsteam med inriktning mot psykiska funktionshinder, några stadsdelsnämnder har särskilda gruppboenden etc. Det har dock inte funnits någon samlad bild av vilka insatser som finns att tillgå för målgruppen och inte heller av vilka behov som finns. Äldreförvaltningen beslöt därför våren 2008 att genomföra en kartläggning av psykiskt funktionshindrade inom äldreomsorgen (65- år). Kartläggningen ska bland annat utgöra ett underlag för att utveckla olika stödinsatser för målgruppen.

Ärendet

USK har tillsammans med Äldrecentrum under hösten 2008 genomfört kartläggningen av äldreomsorgstagare med psykiska funktionshinder. I uppdraget har ingått att belysa de äldre psykiskt funktionshindrades situation socialt, de insatser som erhålls från äldreomsorgen idag och vad som önskas utifrån målgruppens behov. Dessutom ingår att belysa de administrativa rutinerna på stadsdelsförvaltningarna samt landstingets insatser och samverkan med staden.

Metod

Kartläggningen av målgruppen äldre med psykiska funktionshinder har genomförts i tre delstudier;

- Webbenkät till biståndshandläggare
- Intervjuer med arbetsgrupper, chefer och handläggare inom äldreomsorgen på de 14 stadsdelsförvaltningarna

- Intervjuer med personer med psykisk funktionsnedsättning och utförare, landstingets primär- och psykiatrivård samt anhörig- och brukarorganisationer.

En del av kartläggningen har varit att i möjligaste mån klargöra hur många äldreomsorgstagare (65- år) som har ett psykiskt funktionshinder. För att avgränsa målgruppen har Socialstyrelsens definition av psykisk funktionsnedsättning använts: *”Personer 65 år och äldre med svår psykisk störning /sjukdom som orsakat en funktionsnedsättning med förlust av förmågan (funktionshinder) i sådan grad att det inverkar på den dagliga livsföringen (sociala konsekvenser) och att detta handikapp bedöms bli långvarigt”*. I kartläggningen ingår alltså inte personer som lider av psykisk ohälsa såtillvida den inte orsakat långvariga funktionsnedsättningar. I den webbenkät som skickades ut till stadens biståndshandläggare efterfrågades inte heller någon diagnos utan endast behov och insatser.

Resultatet av kartläggningen

Det visade sig vara svårt för biståndshandläggarna att identifiera målgruppen och antalet blev betydligt lägre än vad som kunde förväntas utifrån andra studier. Från de drygt 320 svar som inkommit bedöms ändå uppgifterna om typ av insats, nuvarande och önskvärda, som representativa för målgruppen.

De flesta psykiskt funktionshindrade inom äldreomsorgen aktualiseras från socialpsykiatri i och med 65 årsdagen. Detta sker på olika sätt i de 14 stadsdelsförvaltningarna och det varierar också vilka insatsformer som erbjuds den funktionshindrade från 65 år och uppåt. Ett exempel är att i vissa stadsdelsnämnder upphör insatsen ”boendestöd” när den enskilde fyllt 65 år. Denna organisatoriska åldersgräns medför problem för den funktionshindrade, vilket bland annat påtalas av brukar- och intresseorganisationerna.

En gemensam erfarenhet från äldreomsorgspersonalen är att funktionshindren medför ett tydligt behov av stöd i vardagen förutom eventuell annan service eller personlig omsorg. Den funktionshindrade behöver bland annat hjälp med att ”komma igång”, organisera sin tid, bryta sin isolering. Kartläggningen visar att en majoritet har insatser som till sin form inte är anpassade för målgruppens behov. Biståndshandläggarna önskar att det i större utsträckning ska finnas insatser med inriktning mot psykiskt funktionshinder. Det gäller hemtjänst, boende, dagverksamhet, kontaktperson men också att fler bör få boendestöd. Exempel på anpassad verksamhet är de hemtjänstteam som är inriktade på att arbeta med äldre personer med psykisk funktionsnedsättning och som finns i vissa stadsdelsförvaltningar (bl.a. Södermalm och Kungsholmen).

Drygt fyra av tio psykiskt funktionshindrade i kartläggningen hade ett äldreboende, men en minoritet av dessa hade ett boende som var inriktat mot psykiskt funktionshinder. Oavsett om boendeformen är servicehus, gruppboende eller någon annan form framkommer att boendet behöver vara anpassat för den enskildes behov. Bland annat behöver personalen ha adekvat utbildning och erfarenhet.

För att bryta isolering men också för att ge vardagen struktur och innehåll har en del av de psykiskt funktionshindrade ett behov av olika kontaktskapande verksamheter. Ett fåtal (en av tio enligt kartläggningen) psykiskt funktionshindrade har den biståndsbedömda insatsen dagverksamhet. I övrigt finns träfflokaler att tillgå. Av intervjuerna med personal och de funktionshindrade (10-tal) framgår att det behövs motivationsarbete för att personen ska ta emot en insats men också stöttning för att ”komma i gång”. Viktigt är också att dagverksamheten/träfflokalen har en verksamhet eller aktiviteter som är anpassade till målgruppens behov och har kunnig personal. Exempel på sådan verksamhet är Mimer på Norrmalm.

I intervjuer av personal och chefer inom stadsdelsförvaltningarnas äldreomsorg framkommer ett antal områden där det påbörjats ett utvecklingsarbete eller som bedöms behöver utvecklas:

- samverkan inom den egna förvaltningen för att överbrygga övergången från socialpsykiatri till äldreomsorgen vid 65 årsdagen
- att se över möjligheterna att erbjuda boendestöd oavsett organisation i förvaltningen
- ändrad organisation kring handläggningen för att bättre fånga upp olika målgruppers behov
- vidareutbildning av biståndshandläggare och hemtjänstpersonal för att öka kunskapen om målgruppen psykiskt funktionshindrade

Vidare framförs önskemål om att äldreförvaltningen tar ett övergripande ansvar för att följa metodutvecklingen/forskningen runt målgruppen psykiskt funktionshindrade. Det finns också önskemål om att äldreförvaltningen organiserar utbildningar som rör målgruppen för olika personalkategorier. Likaså anser flera förvaltningar att ansvaret för profilboenden borde ligga på central förvaltning, då stadsdelsförvaltningarna är osäkra på hur stor efterfrågan på platser är och inte vill ansvara för eventuellt tomma platser. Slutligen efterfrågas att riktlinjerna för äldreomsorgen specificeras mer vad det gäller psykiskt funktionshindrade. Ett samarbete med socialpsykiatri förordas.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av avdelningen för strategi och planering inom äldreförvaltningen. Äldrenämndens handikappråd (HKR) och Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) har tagit del av ärendet den 2 juni 2009. De fackliga organisationerna har tagit del av ärendet i förvaltningsgruppen den 3 juni 2009.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Det faktum att många biståndshandläggare hade svårigheter med att identifiera målgruppen i kartläggningen skulle kunna ses som ett resultat i sig, äldre med psykiska funktionshinder är i många avseenden "en osynlig grupp". Det finns en rad förklaringar till detta, bland annat det faktum att det är en målgrupp som ofta lever tämligen socialt isolerade och också har svårt att göra sig hörda inom såväl sjukvården som i äldreomsorgen. Just detta faktum gör det så viktigt att denna grupp äldre synliggörs, och framför allt att öka kunskapen om målgruppens behov och hur dessa behov bäst kan tillgodoses. Ett återkommande tema i rapporten är behovet av kompetensutveckling inom området.

Det huvudsakliga syftet med kartläggningen har varit att få kunskap om situationen för äldre med psykiska funktionshinder och deras behov av insatser. Ett bakomliggande syfte var också att sätta fokus på denna "osynliga grupp" inom äldreomsorgen. Det är därför positivt att kunna konstatera att det i intervjuerna med personal och chefer i stadsdelsförvaltningarna framförs att kartläggningen i sig väckt tankar och idéer och kanske viktigast, har satt fokus på ett område där rutiner och arbetssätt behöver ses över.

Trots att kartläggningen sannolikt inte omfattar det totala antalet äldre med psykiska funktionshinder inom äldreomsorgen ger rapporten ändå en bra bild av vilka behov som finns och inte minst, vilka områden som behöver utvecklas. Som framgår av rapporten finns det i några stadsdelsnämnder verksamheter som är avsedda för äldre med psykiska funktionshinder. Det finns också några stadsdelsförvaltningar som har utvecklat fungerande interna rutiner och samverkansformer kring ärendehantering och överlämnande av ärenden mellan olika enheter. Enligt äldreförvaltningens uppfattning är detta något som måste kunna fungera i alla stadsdelsförvaltningar. Likaså måste alla äldre med psykiska funktionshinder, oavsett var i staden de bor, ha tillgång till insatser som är utformade så att de tillgodoser behoven.

Av intervjuerna med personal och chefer i stadsdelsförvaltningarna framgår att de önskar att Äldreförvaltningen ska bistå med utbildning, samordning och omvärldsbevakning inom området. Det finns också önskemål om tydligare riktlinjer

för biståndshandläggningen gällande äldre med psykiska funktionshinder. Flera förvaltningar har också framfört att de önskar att ansvaret för profilboenden borde ligga på en central förvaltning.

Med utgångspunkt från dessa synpunkter har Äldreförvaltningen påbörjat ett arbete för att stödja stadsdelsförvaltningarna i deras utvecklingsarbete. En del av detta kommer att finansieras av stimulansmedel för utveckling av vård och omsorg om äldre. Bland annat planeras utbildningsinsatser till biståndshandläggare, hälso- och sjukvårdspersonal och omvårdnadspersonal samt handledning till de två senare yrkesgrupperna. Äldreförvaltningen har också varit i kontakt med ett antal stadsdelsförvaltningar för att undersöka intresset för att starta dagverksamheter/sociala mötesplatser för målgruppen.

Rapporten belyser också landstingets roll när det gäller stödet till äldre med psykiska funktionshinder. Precis som inom andra områden finns det en del att önska när det gäller samverkan mellan stadens verksamheter och landstinget. Äldreförvaltningen anser det dock lika angeläget att utveckla samverkansformerna mellan stadens äldreomsorg och socialpsykiatri vilket också framkommer i intervjuer med stadsdelsförvaltningarna. Som en början på detta arbete har äldreförvaltningen i samarbete med samordnaren för socialpsykiatri inom socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen planerat att genomföra en seminariedag om äldre med psykiska funktionshinder under hösten. Seminariet ska ha fokus på organisation, ärendehantering samt utveckling av stödinsatser. Till seminariet kommer avdelningschefer, biståndshandläggargchefer samt utförarchefer inom såväl socialpsykiatri som äldreomsorg att bjudas in.

När det gäller profilboenden är det i dag inte aktuellt med en central förvaltning för dessa. Däremot har äldreförvaltningen ett samordningsansvar för boendeplanering och kommer självfallet att bevaka behovet av boenden med inriktning mot äldre med psykiska funktionshinder i detta arbete.

Bilagor

1. Äldre med psykiska funktionshinder – en kartläggning 2008, sammanfattade rapport, USK och Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum
2. Äldre med psykiska funktionshinder – en kartläggning 2008, delrapport 1, USK
3. Äldre med psykiska funktionshinder – en kartläggning 2008, delrapport 2, USK
4. Äldre med psykiska funktionshinder – en kartläggning 2008, delrapport 3, Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum.

Äldre med psykiska funktionshinder - en kartläggning 2008

Swedenborgsgatan 20 B 106 64 Stockholm. Swedenborgsgatan 20 A
Telefon 08-508 36 200. Fax 08-508 36 249
aldreforvaltningen@aldre.stockholm.se

www.stockholm.se